

Katarzyna Kita¹,
Walenty Pocza²

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Pozycja konkurencyjna polskiego sektora rolno-żywnościowego na rynkach krajów Wspólnoty Niepodległych Państw

Competitive position of the Polish agri-food sector in the Commonwealth of Independent States market

Synopsis. Artykuł wskazuje na rolę krajów Wspólnoty Niepodległych Państw w polskim handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi oraz prezentuje wyniki analizy pozycji konkurencyjnej artykułów rolno-żywnościowych wytwarzanych w Polsce na rynkach WNP w latach 2000-2009. W opracowaniu wykorzystano celowo dobrany zestaw ilościowych mierników międzynarodowej pozycji konkurencyjnej ex post.

Słowa kluczowe: handel rolny, przewaga konkurencyjna, Unia Europejska, Wspólnota Niepodległych Państw.

Abstract. The study is an attempt to define the role of the Commonwealth of Independent States (CIS) in the Polish foreign agri-food trade and to examine the competitive position of agri-food products made in Poland in the markets of the CIS group of states in 2000-2009. A deliberately selected set of ex post indicators of the competitive position were used in the paper.

Key words: agricultural trade, competitive advantage, the European Union, CIS

Wstęp

Wspólnota europejska realizując cele polityki handlowej traktuje partnerów w mniej lub bardziej uprzywilejowany sposób. Fakt przystąpienia 1 maja 2004 r. do UE nowych państw członkowskich spowodował wzrost zainteresowania Unii Europejskiej krajami Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP)³. Było to wynikiem nie tylko ich bliskość w sensie geograficznym, ale także, a może nawet przede wszystkim, lobbingu unijnej dziesiątki na rzecz państw tego regionu, w tym też Polski, dla której handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi z krajami WNP zawsze był ważną częścią polskiej wymiany towarowej (głównie ze względu na uwarunkowania o charakterze geograficznym, politycznym i ekonomicznym) [Błaszczuk 2004]⁴.

¹ Mgr, e-mail: kita@up.poznan.pl.

² Prof., dr hab., e-mail: pocza@up.poznan.pl.

³ Obecnie pełnoprawnymi członkami Wspólnoty Niepodległych Państw są: Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Kazachstan, Kirgizja, Mołdawia, Rosja, Tadżykistan, Uzbekistan. Turkmenistan jest od 2005 r. państwem stowarzyszonym z WNP, z kolei Ukraina ma status obserwatora. Do sierpnia 2008 roku (wydarzenia w Tbilisi) członkiem WNP była także Gruzja.

⁴ Skutkiem zmienionej sytuacji geopolitycznej mogło być umocnienie się i powstanie nowych linii podziału między rozszerzoną Europą a jej nowymi sąsiadami. W konsekwencji, w celu stworzenia nowych, bardziej efektywnych wzajemnych stosunków, od 2004 roku, poza obowiązującymi UE i WNP Układami o Partnerstwie i

Można zatem założyć, że przyjęcie wspólnotowego „acquis communautaire”, postępujące procesy liberalizacji zasad wymiany handlowej, wzrost otwartości polskiej gospodarki na świat zmieniły warunki rozwoju handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi, w tym także z krajami Wspólnoty Niepodległych Państw i stworzyły nową sytuację konkurencyjną w tym sektorze gospodarki. Nie bez znaczenia jest także fakt sfinalizowania negocjacji Rosji ze Światową Organizacją Handlu, w wyniku których członkostwo w WTO ograniczy Rosji m.in. możliwość stosowania polityki protekcjonistycznej (szczególnie często stosowanej w ostatnich kilku latach).

W tym kontekście celem artykułu jest określenie kluczowych tendencji w handlu rolno-spożywczym między Polską a grupą Wspólnoty Niepodległych Państw, jak również zbadanie ex post pozycji konkurencyjnej produktów rolno-spożywczych⁵ wytwarzanych w Polsce na rynkach państw tego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji przed i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Materiał i metoda badań

Analizę oparto na danych statystycznych pochodzących z Raportów Zespołu Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych (FAMMU), Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA) oraz FAOSTAT-TradeSTAT. W celu oceny pozycji konkurencyjnej UE w handlu z krajami WNP wykorzystano wybrane wskaźniki ujawnionych przewag komparatywnych ex post. Obliczono: wskaźnik specjalizacji eksportowej (SI, Specialization Indicator), wskaźnik CR (Coverage Ratio) odzwierciedlający stopień pokrycia krajowego importu eksportem, wskaźnik relatywnej komparatywnej przewagi eksportu (XRCA, Relative Revealed Comparative Export Advantage Index), wskaźnik relatywnej komparatywnej przewagi chłonności importu (MRCA, Relative Import Penetration Index), wskaźnik relatywnej przewagi handlu (RTA, Relative Trade Advantage Index) oraz wskaźnik handlu wewnątrzgałęziowego Grubela-Lloyda (IIT, Intra-industry Trade)⁶.

Handel zagraniczny Polski z krajami WNP

Z zaobserwowanych tendencji wynika, iż o ile w całym analizowanym okresie w przypadku handlu rolnego z krajami trzecimi bilans zamknął się w 2010 r. deficytem na poziomie ponad 600 mln euro, o tyle w przypadku krajów ze Wspólnoty Niepodległych

Współpracy (Partnership and Cooperation Agreements, PCA), do większości krajów sąsiadujących nieobjętych obecnie perspektywą członkostwa (w tym WNP) skierowana jest także Europejska Polityka Sąsiedztwa (EPS) o czym szerzej inni autorzy [Michałowska-Gorywoda 2007; Wróblewski 2004; European... 2012]. Dodatkowo, poszczególne kraje WNP podpisały z UE umowy sektorowe zapewniające łatwiejszy dostęp do rynku wspólnotowego dla towarów wrażliwych o czym szerzej inni autorzy [Ambroziak i Kawecka-Wyrzykowska 2004]. Współpracę handlową i gospodarczą UE (w tym Polski) z Rosją reguluje Porozumienie o partnerstwie i współpracy między UE a Federacją Rosyjską z 24.06.1994 r., rozszerzone na nowe państwa członkowskie Protokołem podpisanym 27.04. 2004 r. w Luksemburgu.

⁵ Artykuły rolno-żywnościowe zostały wyodrębnione na podstawie Standard International Trade Classification: zboża i przetwory zbożowe, owoce i warzywa, nasiona roślin oleistych, cukier i miód, zwierzęta żywe, mięso i przetwory mięsne, produkty mleczarskie i jaja.

⁶ Na temat formuł obliczeniowych oraz zasad interpretacji wyników pisze szerzej Kita [2011].

Państw Polska z dodatnim średnim saldem wymiany pozostawała eksporterem netto artykułów rolno-żywnościowych (tabela 1). Było to konsekwencją tego, iż w latach 2000-2010 wartość eksportu rolnego do krajów WNP (z wyjątkiem 2004) przewyższała import aż od 5 do prawie 8 razy (tabela 1). Ponadto, kierowane do krajów WNP polskie artykuły rolno-żywnościowe stanowiły średnio 42% polskiego eksportu rolnego do krajów trzecich (47% w 2010 r.), co z powodzeniem mogło rekompensować ujemne wyniki polskiego handlu z krajami spoza UE.

Zarówno przed, jak i po akcesji do Unii Europejskiej, kraje WNP były i są istotnym partnerem dla Polski. Jednakże łatwo zauważyć, iż w latach 2000-2010 sukcesywnie zmniejszała się rola tego ugrupowania w całkowitym handlu rolno-spożywczym Polski (eksport stracił 10 p.p.) na rzecz wzrostu znaczenia Unii Europejskiej (wzrost o 30 p.p) (tabela 1). Taka sytuacja wyraźnie wskazuje na, wywołany przyjęciem unijnego „acquis communautaire” w dziedzinie polityki handlowej, efekt kreacji i przesunięcia handlu. Z kolei, niewielkie znaczenie państw WNP jako rynków zaopatrzenia jest konsekwencją potencjału produkcyjnego ich rolnictwa, które nie zawsze jest w stanie pokryć potrzeby żywnościowe rynku wewnętrznego i tym samym wytworzyć nadwyżki, które mogłyby zostać przeznaczone na eksport.

Tabela 1. Handel artykułami rolno-żywnościowymi Polski z krajami WNP, UE i krajami trzecimi w latach 2000-2010

Table 1. Polish agri-food trade with the CIS countries, the EU and the third countries in 2000-2010

Kierunek handlu i zakres, grupa krajów			Rok					
			2000 milion euro	2003 2000 r. =100	2004 milion euro	2010 2004 r. =100		
Eksport do:	UE*	rolny	1578	2042	129,4	3759	10465	278,4
	krajów trzecich	rolny	1706	1962	115,0	1463	2802	191,5
	krajów WNP	ogółem	2289	3306	144,4	4685	9894	211,2
		rolny	653	608	93,1	733	1317	179,9
Import z:	UE*	rolny	1939	1849	95,3	2754	7 277	264,2
	krajów trzecich	rolny	1752	1708	97,5	1615	3415	211,5
	krajów WNP	ogółem	5858	5824	99,4	7117	16164	227,1
		rolny	115	79	68,3	93	303	325,8

* lata 2000-2003 UE(15), 2004 r. UE(24), 2010 r. UE(26)

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk [Polski... 2001; 2004; 2005; 2010; 2011] i tabel średnich rocznych kursów walutowych NBP [Archiwalne... 2012].

Zarówno przed, jak i po akcesji Polski do UE, spośród krajów WNP największym odbiorcą polskiej żywności była Rosja (tabela 2). Jednak rola tego państwa jako dostawcy artykułów rolno-spożywczych na rynek polski na przestrzeni lat malała. Było to spowodowane wzrostem importu rolno-spożywczego z Ukrainy, który w 2010 r. w ujęciu wartościowym był ponad ośmiokrotnie wyższy niż w roku 2000 i stanowił ponad 60% importu rolnego z tego ugrupowania (tabela 2).

W latach 2000-2010 kraje WNP sprowadzały z Polski przede wszystkim produkty roślinne, które w strukturze eksportu stanowiły od 53% do 67,6%, przy czym w znacznej części było to zasługą artykułów przetworzonych, takich jak wyroby cukiernicze i przetwory z owoców warzyw (tabela 3). Taka sytuacja miała miejsce zarówno w okresie przed- jak i po-akcesyjnym. Z kolei, zwiększone dostawy owoców i warzyw na rynki krajów trzecich (w tym WNP) były konsekwencją między innymi światowego kryzysu ekonomicznego, który doprowadził do pogorszenia sytuacji ekonomicznej właśnie pozostałych państw członkowskich UE (eksport wewnątrzspółnotowy zmalał), a co za tym idzie do spadku ich popytu konsumpcyjnego [Polski... 2010].

Tabela 2. Wartość i struktura geograficzna polskiego handlu rolno-spożywczego z krajami WNP w latach 2000-2010

Table 2. The value and the geographic distribution of Polish agri-food trade with CIS countries in 2000-2010

Kraj	Rok							
	2000		2003		2004		2010	
	mln euro	%	mln euro	%	mln euro	%	mln euro	%
EKSPORT								
WNP, w tym:	653	100,0	608	100,0	733	100,0	1317	100,0
Rosja	256	39,2	318	52,3	407	55,6	752	57,1
Ukraina	133	20,4	142	23,4	141	19,2	354	26,9
Białoruś	44	6,7	70	11,5	96	13,1	159	12,1
Pozostałe	220	33,6	78	12,8	89	12,1	52	3,9
IMPORT								
WNP, w tym:	115	100,0	79	100,0	93	100,0	303	100,0
Rosja	67	57,9	32	40,6	34	36,5	45	14,7
Ukraina	24	20,4	37	47,0	48	51,5	208	68,7
Białoruś	8	7,1	6	7,6	4	4,3	10	3,2
Pozostałe	17	14,6	4	4,8	7	7,7	41	13,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk [Polski... 2001; 2004; 2005; 2010; 2011] i tabel średnich rocznych kursów walutowych NBP [Archiwalne... 2012].

Wartość wywozu artykułów pochodzenia zwierzęcego na rynki WNP przed akcesją Polski do UE utrzymywała się na relatywnie stałym poziomie rzędu 170-180 mln euro/rok. Po roku 2004 eksport tej grupy asortymentowej wzrósł o ponad ¼, lecz jego znaczenie malało (tabela 3). Było to wynikiem przede wszystkim pogorszenia pozataryfowych warunków dostaw produktów polskich na rynek rosyjski (wymagania fitosanitarne i weterynaryjne), a w ostatnich latach mniejszych dostaw na Ukrainę ze względu na zawieszenie przez Unię możliwości stosowania refundacji eksportowych do mięsa wieprzowego w handlu z krajami trzecimi⁷ [Polski... 2010].

⁷ Dopłaty te działały w Unii w okresie styczeń-sierpień 2008 roku. Nie bez znaczenia jest także fakt, iż od 2003 roku wywóz do Rosji mięsa wołowego, wieprzowego i drobiowego objęty był kontyngentami taryfowymi, poza

Tabela 3. Obroty i struktura towarowa polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi z krajami WNP w latach 2000-2010

Table 3. Polish agri-food trade with the CIS countries, values and distribution by commodity, in 2000-2010

Grupa towarów	Rok							
	2000		2000		2000		2000	
	mln euro	mln euro	mln euro	mln euro	mln euro	mln euro	mln euro	mln euro
EKSPORT								
I. DZIAŁ ZWIERZĘCY	169	25,9	183	30,0	197	26,8	347	26,3
Produkty przetworzone	158	24,3	171	28,1	169	23,0	313	23,7
w tym:								
mięso czerwone i podroby	58	8,9	105	17,3	88	12,1	169	12,9
II. DZIAŁ ROŚLINNY	351	53,8	346	57,0	448	61,2	891	67,6
Surowce,	52	7,9	85	14,0	118	16,1	388	29,4
w tym:								
owoce i warzywa świeże	46	7,1	69	11,4	101	13,9	351	26,6
Produkty przetworzone	299	45,8	262	43,0	331	45,1	503	38,2
w tym:								
cukier biały i melasa	79	12,1	53	8,7	35	4,8	53	4,0
wyroby cukiernicze	53	8,1	38	6,3	47	6,4	152	11,5
przetwory z owoców i warzyw	75	11,5	70	11,5	102	13,9	187	14,2
Razem	653	100,0	608	100,0	733	100,0	1317	100,0
IMPORT								
I. DZIAŁ ZWIERZĘCY	88	76,5	33	41,9	38	41,1	45	14,9
Produkty przetworzone	30	26,3	9	11,7	9	9,8	4	1,3
w tym:								
mleko, śmietana i lody	25	21,3	5	6,6	2	2,1	1,5	0,5
Pozostałe (ryby i skorupiaki, przetwory rybne)	55	47,8	24	30,5	29	31,0	40	13,2
II. DZIAŁ ROŚLINNY	24	21,2	44	55,6	51	55,2	241	79,5
Surowce	9	7,4	16	20,4	11	11,7	79	26,0
w tym:								
nasiona oleistych	1	1,1	1	0,8	1	1,4	60	19,8
Produkty przetworzone	16	13,8	28	35,2	41	43,5	163	53,7
w tym:								
oleje i tłuszcze roślinne	4	3,3	4	4,8	4	4,2	44	14,5
przetwory z owoców i warzyw	6	4,8	7	8,6	11	11,8	33	10,9
Razem	115	100,0	79	100,0	93	100,0	303	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk [Polski... 2001; 2004; 2005; 2010; 2011] i tabel średnich rocznych kursów walutowych NBP [Archiwalne... 2012].

W odniesieniu do struktury towarów rolno-spożywczych sprowadzanych z krajów WNP w 2000 r. Polska importowała przede wszystkim artykuły pochodzenia zwierzęcego, stanowiące nieco ponad $\frac{3}{4}$ wartości importu rolno-spożywczego ogółem z tego ugrupowania (tabela 3), przy czym ich udział na koniec badanego okresu zmalał do

którymi całkowicie zakazany był eksport mięsa drobiowego, a wywóz mięsa czerwonego regulowały cła o charakterze zaporowym [Kaliszuk i in. 2005].

zaledwie 15%. W decydującej mierze przyczynił się do tego spadek importu produktów przetworzonych o 26 mln euro (spadek udziału o 25 p.p.). W kolejnych latach znaczenie państw WNP malało.

W przypadku produktów pochodzenia roślinnego, stanowiących w 2000 r. 21,2% importu rolno-spożywczego z WNP (tabela 3), o wzroście ich znaczenia w strukturze wymiany handlowej zadecydował dynamiczny, bo ponad dziesięciokrotny wzrost importu produktów przetworzonych (163 mln euro w 2010 r. wobec 16 mln euro w 2000 r.), w tym zwłaszcza olejów i tłuszczów roślinnych, oraz prawie dziewięciokrotny wzrost importu surowców, zwłaszcza nasion oleistych, które pomimo obfitej produkcji krajowej⁸, w latach 2000-2010 w strukturze importu zyskały 18 p.p.

Pozycja konkurencyjna polskiego sektora rolno-spożywczego w handlu z WNP

W grupie produktów pochodzenia roślinnego produkowanych w Polsce analiza ujawnionych przewag komparatywnych wykazała, że w latach 2000-2009 najbardziej konkurencyjne na rynku Białorusi, Ukrainy, Rosji oraz pozostałych krajów WNP były owoce i warzywa. Świadcą o tym względnie wysokie wartości wskaźnika relatywnej komparatywnej przewagi eksportu ($XRCA > 1$, $RTA > 0$) oraz wartości wskaźnika pokrycia importu eksportem (CR), informujące bezpośrednio o skali nadwyżki handlowej, a pośrednio o korzyściach ekonomicznych z wymiany [Czyżewski i Sapa 2003] (tabela 4). W zakresie tej grupy asortymentowej Polska, w latach 2000-2009, odnotowała największą specjalizację eksportową ($SI > 1$), co potwierdza też dodatnie saldo obrotów handlowych, przekraczające wartość importu na koniec badanego okresu prawie o 1/3. Dodatkowo wartości wskaźnika IIT, oscylujące w przedziale od 88% do 95,6% sugerują, że polska branża owocowo-warzywna zaspokaja preferencje popytowe odbiorców z krajów WNP przy jednoczesnym wzroście różnorodności dóbr oferowanych na rynkach. I choć rynki byłych krajów ZSRR uznawane są za mniej wymagające (aniżeli np. Jednolity Rynek Europejski), chociażby ze względu na relatywną niezamożność społeczeństwa czy braki rodzimej produkcji, to niewątpliwie wysoki potencjał produkcyjny, konkurencyjność cenowo-kosztowa oraz bliskie położenie i wieloletnia obecność polskiej oferty owocowo-warzywniej na rynkach WNP sprawiają, że kraje te są jednymi z głównych odbiorców świeżych owoców i warzyw produkowanych w Polsce [Polski handel... 2009; Ciechomski i in. 2000].

Uzyskane wartości wskaźnika $CR < 100\%$ potwierdzają, że w analizowanym okresie Polska była importerem netto nasion roślin oleistych, podczas gdy w przypadku cukru i miodu oraz zbóż i przetworów zbożowych (wykluczając rok 2000) utrzymywała nadwyżkę handlową (tabela 4). Jednak zarówno ocena sumaryczna wskaźników ujawnionych przewag komparatywnych ($RTA < 0$, $MRCA > 1$), jak i brak specjalizacji eksportowej ($SI < 1$, poza 2009 r. na Białorusi) wykazała, że w 2009 r. polskie zboża i przetwory zbożowe, jak i nasiona roślin oleistych, na rynku WNP pozostawały niekonkurencyjne. Taka sytuacja może być, w przypadku pierwszej grupy, wynikiem słabnącego popytu na zboża na rynkach zagranicznych i w konsekwencji niskiej tendencji cen zbóż oraz agresywnej

⁸ W polskim eksporcie surowców oleistych dominuje od lat rzepak. Krajowa podaż tego surowca w znaczącym stopniu wpływa na wielkość eksportu.

konkurencji ze strony krajów basenu Morza Czarnego, a zwłaszcza Rosji i Ukrainy, które w ostatnich latach odnotowały bardzo dobre zbiory, podczas gdy na niekonkurencyjność drugiej grupy wpływać może rozdrobnienie polskiej produkcji oraz duża wrażliwość cenowa i związana z tym zmienna opłacalność produkcji [Klepacki 2000].

Tabela 4. Konkurencyjność produktów pochodzenia roślinnego produkowanych w Polsce na rynkach WNP

Table 4. Competitiveness of plant products from the EU in the trade with CIS group of states

Grupa towarów	Wskaźnik	Rok	Kraj docelowy			
			Białoruś	Rosja	Ukraina	WNP
Zboża i przetwory zbożowe	SI	2000	0,91	0,26	0,42	0,26
		2009	7,40	0,21	0,26	0,27
	CR (%)	2000	27,31	27,31	27,31	27,31
		2009	165,46	165,46	165,46	165,46
	XCRA	2000	0,91	0,23	0,39	0,23
		2009	8,17	0,11	0,17	0,19
	MRCA	2000	0,31	1,14	0,37	0,64
		2009	0,92	2,90	1,92	1,23
	RTA	2000	0,60	-0,92	0,02	-0,41
		2009	7,24	-2,79	-1,74	-1,04
	Ocena sumaryczna	2000	+/-	-	+/-	+/-
		2009	+	-	-	-
	IIT (%)	2000	42,90	42,90	42,90	42,90
		2009	75,34	75,34	75,34	75,34
Owoce i warzywa	SI	2000	2,88	4,85	10,32	4,03
		2009	3,83	5,55	3,62	2,29
	CR (%)	2000	109,14	109,14	109,14	109,14
		2009	127,28	127,28	127,28	127,28
	XCRA	2000	3,70	6,53	14,38	5,35
		2009	4,47	6,57	4,21	2,58
	MRCA	2000	2,51	1,38	3,84	1,85
		2009	1,18	0,60	0,86	0,75
	RTA	2000	1,19	5,14	10,54	3,50
		2009	3,29	5,98	3,35	1,83
	Ocena sumaryczna	2000	+	+	+	+
		2009	+	+	+	+
	IIT (%)	2000	95,63	95,63	95,63	95,63
		2009	88,00	88,00	88,00	88,00

Tabela 4. c.d.

Table 4. continued

Grupa towarów	Wskaźnik	Rok	Kraj docelowy			
			Białoruś	Rosja	Ukraina	WNP
Nasiona roślin oleistych	SI	2000	1,31	0,01	0,01	0,03
		2009	0,37	0,63	0,09	0,17
	CR (%)	2000	12,70	12,70	12,70	12,70
		2009	54,05	54,05	54,05	54,05
	XCRA	2000	1,32	0,01	0,01	0,02
		2009	0,36	0,62	0,08	0,16
	MRCA	2000	1,24	2,24	0,50	1,39
		2009	2,18	0,84	1,03	1,00
	RTA	2000	0,08	-2,23	-0,49	-1,37
		2009	-1,82	-0,22	-0,95	-0,83
	Ocena sumaryczna	2000	+	-	+/-	-
		2009	-	+/-	-	-
	IIT (%)	2000	22,54	22,54	22,54	22,54
		2009	70,17	70,17	70,17	70,17
Cukier i miód	SI	2000	0,29	1,06	0,76	1,10
		2009	0,26	1,63	1,53	0,95
	CR (%)	2000	257,36	257,36	257,36	257,36
		2009	101,65	101,65	101,65	101,65
	XCRA	2000	0,24	1,06	0,75	1,11
		2009	0,24	1,65	1,55	0,95
	MRCA	2000	0,13	0,14	0,17	0,13
		2009	0,66	1,27	1,92	0,81
	RTA	2000	0,11	0,93	0,57	0,98
		2009	-0,42	0,38	-0,38	0,14
	Ocena sumaryczna	2000	+/-	+	+/-	+
		2009	+/-	+	-	+/-
	IIT (%)	2000	55,97	55,97	55,97	55,97
		2009	99,18	99,18	99,18	99,18

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyki FAO [FAOSTAT-TradeSTAT... 2012].

W odniesieniu do cukru i miodu z jednej strony zaobserwowano wzrost intensywności handlu wewnątrzgałęziowego ($55,95\% < IIT > 99,18$), a z drugiej sumaryczna ocena wskaźników ujawnionych przewag komparatywnych wskazuje, że pozycja konkurencyjna tego sektora w handlu z krajami WNP pozostaje trudna do rozstrzygnięcia (tabela 4). Wyjątek stanowi wymiana handlowa z Rosją (oraz rok 2000 dla WNP ogółem), która wśród krajów trzecich jest jednym z najważniejszych odbiorców polskiego cukru ($RTA > 0$ i

XRCA>1) i w odniesieniu do której w analizowanych latach wartości wskaźników XRCA rosły, wskazując na umacnianie przewag komparatywnych w eksporcie (tabela 4).

Tabela 5. Konkurencyjność polskich produktów pochodzenia zwierzęcego na rynkach WNP w latach 2000-2009

Table 5. Competitiveness of the Polish animal products in the trade with CIS group of states in 2000-2009

Wskaźnik	Rok	Kraj docelowy			
		Białoruś	Rosja	Ukraina	WNP
Zwierzęta żywe					
SI	2000	21,59	9,44	13,93	22,24
	2009	14,05	24,09	25,10	17,26
CR (%)	2000	330,02	330,02	330,02	330,02
	2009	127,92	127,92	127,92	127,92
XCRA	2000	22,79	9,93	14,68	23,48
	2009	14,38	24,68	25,71	17,68
MRCA	2000	17,06	10,34	3,35	8,54
	2009	3,18	1,40	1,48	1,59
RTA	2000	5,73	-0,40	11,33	14,94
	2009	11,20	23,28	24,24	16,09
Ocena sumaryczna	2000	+	-	+	+
	2009	+	+	+	+
IIT (%)	2000	46,51	46,51	46,51	46,51
	2009	87,75	87,75	87,75	87,75
Mięso i jego przetwory					
SI	2000	1,42	5,57	0,85	2,14
	2009	0,70	13,14	20,73	5,48
CR (%)	2000	385,76	385,76	385,76	385,76
	2009	169,91	169,91	169,91	169,91
XCRA	2000	1,48	6,24	0,83	2,31
	2009	0,64	15,80	25,05	6,46
MRCA	2000	0,55	0,16	0,59	0,20
	2009	3,78	0,53	1,11	0,71
RTA	2000	0,93	6,09	0,24	2,11
	2009	-3,14	15,27	23,95	5,75
Ocena sumaryczna	2000	+/-	+	+/-	+
	2009	-	+	+	+
IIT (%)	2000	41,17	41,17	41,17	41,17
	2009	74,10	74,10	74,10	74,10

Tabela 5. c.d.

Table 5. continued

Wskaźnik	Rok	Kraj docelowy			
		Białoruś	Rosja	Ukraina	WNP
Produkty mleczarskie i jaja					
SI	2000	0,37	1,08	1,10	1,38
	2009	0,21	3,29	2,01	1,30
CR (%)	2000	238,87	238,87	238,87	238,87
	2009	344,51	344,51	344,51	344,51
XCRA	2000	0,30	1,09	1,11	1,42
	2009	0,12	3,54	2,12	1,33
MRCA	2000	2,62	0,93	3,97	0,95
	2009	1,87	0,75	1,13	0,76
RTA	2000	-2,32	0,16	-2,86	0,47
	2009	-1,75	2,78	0,99	0,57
Ocena sumaryczna	2000	-	+	-	+
	2009	-	+	+	+
ITT (%)	2000	59,02	59,02	59,02	59,02
	2009	44,99	44,99	44,99	44,99

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyki FAO [FAOSTAT-TradeSTAT... 2012].

W odniesieniu do artykułów pochodzenia zwierzęcego przeprowadzona analiza konkurencyjności ex post wykazała, że w latach 2000-2009 Polska odnotowała nadwyżkę bilansu handlowego. Wartości wskaźników CR większe od 100% pozwalają wnioskować, że Polska dysponowała względną przewagą nad partnerami zagranicznymi zarówno przed jak i po wstąpieniu do UE, zwłaszcza w odniesieniu do produktów mleczarskich i jaj (tabela 5).

Traktując rynek WNP jako całość, można wskazać na korzystną pozycję konkurencyjną wszystkich grup polskich artykułów pochodzenia zwierzęcego ($RTA > 0$, $XCRA > 1$). Na uwagę zasługuje także fakt, że przewagi generowane w eksporcie zwierząt żywych, mierzone wartością wskaźnika relatywnej komparatywnej przewagi eksportu ($XCRA$), wykazywały tendencję malejącą, a w eksporcie mięsa i jego przetworów rosnącą.

Komplementarność struktur produkcji determinuje również charakter wymiany handlowej w tym sektorze. Indeks handlu wewnątrzgałęziowego (IIT) przyjmował w omawianym okresie wartości z przedziału od 46% do 88% w przypadku zwierząt żywych, 41 do 74% w odniesieniu do mięsa i jego przetworów oraz od 45% do 59% w przypadku wyrobów mleczarskich i jaj (tabela 5). Sugeruje to wysoki stopień nakładania się strumieni eksportu i importu towarów analizowanych sektorów i dużą intensywność konkurencji w sektorze zarówno wewnątrz kraju, jak i na rynkach WNP. Ponadto duży udział handlu wewnątrzgałęziowego w bilateralnej wymianie handlowej stymuluje powiększenie oferty rynkowej i sprzyja lepszemu zaspokajaniu potrzeb konsumentów, a także umożliwia realizację korzyści skali i wzrost wydajności zaangażowanych w procesie produkcji czynników wytwórczych. Niewątpliwie na korzyść polskiego sektora mięsnego działają przewagi kosztowo-cenowe, ale także procedury polityki handlowej UE i m.in. Rosji,

wymuszające wprowadzenie odpowiednich systemów zapewnienia jakości, oraz poprawa ogólnego stanu technicznego i technologicznego przemysłu mięsnego.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że kraje WNP zarówno przed, jak i po akcesji Polski do UE, były i nadal są istotnym partnerem handlowym dla Polski. Jest to wynikiem przede wszystkim uwarunkowań o charakterze geograficznym, politycznym i ekonomicznym. W 2010 r. polskie artykuły rolno-spożywcze sprzedawane do krajów WNP stanowiły prawie ½ wartości polskiego eksportu rolnego do krajów trzecich. Dodatkowo zaobserwowano, że w latach 2000-2010 obroty handlowe produktami rolno-spożywczymi Polski z państwami WNP charakteryzowały się dodatnim saldem obrotów.

W latach 2000-2009 najwyższym poziomem przewag komparatywnych na rynkach Wspólnoty Niepodległych Państw (dotyczy to przede wszystkim Rosji i Ukrainy), a zarazem stopniem realizowanej specjalizacji eksportowej, charakteryzowały się produkty pochodzenia zwierzęcego, zwłaszcza zwierzęta żywe oraz mięso i jego przetwory. Wśród grup artykułów pochodzenia roślinnego, pomimo intensywnej wymiany wewnątrzgałęziowej determinowanej przede wszystkim przez komplementarną strukturę produkcji w Polsce i WNP, najmniej konkurencyjne okazały się nasiona roślin oleistych oraz zboża i przetwory zbożowe.

Zaobserwowane tendencje potwierdzają, iż mimo stosowanych przez państwa WNP utrudnień o charakterze para- i pozataryfowym, polskie produkty rolno-spożywcze pozostają na tym rynku relatywnie wysoko konkurencyjne. Determinowane jest to zarówno bliskością rynków wschodnich, dającą przewagę o charakterze logistycznym, z której wynikają m.in. niższe koszty transportu czy potencjalnie krótszy czas dostawy, ale także znajomość rynku czy relatywnie mniejsze niż w Polsce znaczenie sektora rolnego w tym regionie. Nie bez znaczenia jest także fakt przystąpienia Rosji do WTO (w 2011 r.). Odtąd kraj ten jest zobowiązany do ograniczenia skali ochrony rynku wewnętrznego oraz ma mniejsze możliwości jednostronnych zmian polityki handlowej⁹.

Literatura

- Ambroziak A., Kawecka-Wyrzykowska E. [2004]: Traktatowe stosunki handlowe Wspólnoty Europejskiej z państwami trzecimi. [W:] Unia Europejska. Tom I. E. Kawecka-Wyrzykowska i E. Synowiec (red.). IKiCHZ, Warszawa.
- Archiwalne kursy walut. [2012]. NBP. [Tryb dostępu:] http://nbp.pl/home.aspx?f=/kursy/kursy_archiwum.html. [Data odczytu: marzec 2012].
- Błaszczuk M. [2004]: Europejskie kraje WNP a Unijna Polityka Sąsiedztwa. *Wspólnoty Europejskie* nr 8(153), ss. 20-26.
- Ciechomski W., Marzec-Wolczyńska T., Niewiadomski J. [2000]: Rynek warzyw i owoców. [W:] Strategiczne opcje dla polskiego sektora agrobiznesu w świetle analiz ekonomicznych. E. Majewski i G. Dalton. (red.). Wyd. SGGW, Warszawa
- Czyżewski A., Sapa A. [2003]: Mechanizm wymiany rolno-żywnościowej Polski z krajami Unii Europejskiej. Wyd. AE w Poznaniu, Poznań.

⁹ Już teraz w przypadku rynku mięsa ustalono nowe, większe kontyngenty na import z obniżoną stawką celną oraz obniżono stawki na import poza kontyngentami.

- European Neighbourhood Policy. [2012]. European Commission [Tryb dostępu:] http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm. [Data odczytu: marzec 2012].
- FAOSTAT-TradeSTAT. [2012]. [Tryb dostępu:] <http://faostat.fao.org/site/406/default.aspx>. [Data odczytu: marzec 2012].
- Kaliszuk E., Błaszczuk M., Mroczek W., Przystupa J., Władyniak A. [2005]: Analiza konsekwencji członkostwa dla wymiany handlowej. [W:] Polska w Unii Europejskiej – doświadczenia pierwszego roku członkostwa. UKIE, Warszawa.
- Klepacki B. [2000]: Rynek roślin oleistych. [W:] Strategiczne opcje dla polskiego sektora agrobiznesu w świetle analiz ekonomicznych. E. Majewski i G. Dalton (red.). Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Kita K. [2011]: The role of the African, Caribbean and Pacific group of states for the European Union agri-food trade. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists* t. XII, nr 6, ss.93-99.
- Michałowska-Gorywoda K. [2007]: Ramy prawno-instytucjonalne zewnętrznych stosunków gospodarczych UE. [W:] Integracja europejska. 2 wydanie. J. Barcz, E. Kawecka-Wyrzykowska i K. Michałowska-Gorywoda (red.). Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa.
- Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w roku 2000. [2001]. FAMMU/FAPA. [Tryb dostępu:] www.fapa.org.pl. [Data odczytu: luty 2012].
- Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w roku 2003. [2004]. FAMMU/FAPA. [Tryb dostępu:] www.fapa.org.pl. [Data odczytu: luty 2012].
- Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w roku 2004. [2005]. FAMMU/FAPA. [Tryb dostępu:] www.fapa.org.pl. [Data odczytu: luty 2012].
- Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w roku 2009. [2010]. FAMMU/FAPA. [Tryb dostępu:] www.fapa.org.pl. [Data odczytu: luty 2012].
- Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w roku 2010. [2011]. FAMMU/FAPA. [Tryb dostępu:] www.fapa.org.pl. [Data odczytu: luty 2012].
- Wróblewski M. [2004] Współpraca gospodarcza Unia Europejska-Federacja Rosyjska. [W:] Wymiana handlowa UE z wybranymi regionami świata. J. Rymarczyk i M. Wróblewski (red.). Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław.